

Proposta d'actuacions d'investigació, conservació i divulgació del patrimoni històric de Can Bros (Martorell)

Maig de 2006

1. Introducció

El barri de Can Bros presenta en al seva estructura urbana una doble tipologia integrada pel conjunt de cases del carrer de Fondevila i Torres, la casa Elies i part de la plaça del Llobregat, per una banda, i el conjunt integrat pels diversos edificis de la fàbrica, les cases de la colònia de treballadors, l'edifici de l'antic economat i escola i l'església de Sant Joan.

El primer grup de cases correspon a una tipologia clàssica dels carrers de cases que es configuren entre els segles XVIII i XIX vinculades a l'activitat agrícola i més concretament a l'expansió dels contractes de conreu que estableixen els grans propietaris.

El segon conjunt, format a través d'un procés complex d'articulació de diverses construccions i fàbriques, respon pròpiament al fenomen d'industrialització de les conques fluvials de Catalunya durant el segle XIX.

Les primeres activitats industrials que es documenten a Can Bros corresponen a l'any 1816 quan l'Intendent General de Catalunya concedeix a Salvador Roca Sunyol, de Martorell, la facultat de construir a l'heretat de la seva esposa, Vicenta Bros, un molí fariner, una molina de tallar fusta i un molí de fabricar paper d'estrassa.

L'any següent el mateix Intendent concedeix a Miquel Elías, veí de Barcelona, la facultat de construir i tenir en una peça de terra del mas Ciutadilla (Can Bros), situada al terme de Martorell, una farga de coure, una fàbrica de filats i dos molins, un de paperer i un altre de fariner.

Tot sembla indicar que el model industrial que s'imposa a Can Bros de la ma de la família Elías abans de mitjans del segle XIX segueix clarament la influència del desenvolupament industrial anglès. Tal i com assenyalen J. Corredor-Matheos i Josep Maria Montaner (1984. Pàg. 50), la tipologia edificatòria és similar a la dels "cottages" anglesos, fet que dóna una especial singularitat i importància al conjunt, a més de la seva antiguitat. Possiblement ens trobem a Can Bros amb un dels més antics establiments industrials del Llobregat dels que segueixen el model de colònia.

Fins avui els estudis realitzats sobre el conjunt o parts del conjunt són quasi inexistent, tant ens els aspectes documentals com arquitectònics, com en referència als personatges implicats en el procés, prou rellevants per altra part en el procés d'industrialització de Catalunya al segle XIX.

Pràcticament solament disposem d'una síntesi històrica elaborada pel Museu Municipal Vicenç Ros amb motiu del centenari de l'església de Sant Joan de Can Bros, el 1997, del qual n'adjuntem còpia.



Imatges aèries de Can Bros on s'assenyalen les diferents tipologies constructives (cases tradicionals en groc; habitatges de la colònia en verd; fàbrica en vermell; església en blau; escola i economat en morat)

2. Propostes d'actuació

Metodològicament entenem que en relació a Can Bros cal plantejar-se tres vies d'actuació: les que fan referència a la investigació i documentació sobre el conjunt, les que fan referència a la conservació i que tenen una repercussió directa en la definició de la intervenció urbanística, i les que fan referència a la difusió i posta en valor patrimonial del conjunt.

Val a dir que des del primer moment s'ha tingut present a l'articular aquesta proposta que estem davant d'un conjunt singular que justifica sobradament les actuacions proposades, sense deixar d'entendre que les condicions de conservació d'algunes de les parts edificades planteja problemes importants de cara a la seva conservació. Creiem que les dimensions de l'actuació urbanística que es proposa a Can Bros permet assumir perfectament els costos que es deriven de les actuacions que proposem, tot remarcant que en cap cas no es planteja una acció conservacionista a ultrança, sinó de viabilitat en l'harmonització dels legítims interessos dels promotors amb la responsabilitat social i cultural que comporta intervenir en un indret com aquest, que en cap cas es pot regir pels mateixos criteris que les actuacions en espais urbans de nova creació.

2.1. Actuacions d'investigació i documentació

Com ja hem assenyalat, les investigacions portades a terme fins ara són extraordinàriament limitades i a l'hora centrades de forma pràcticament exclusiva en les fonts documentals. No hi ha dubte que cal una ampliació en l'estudi documental tant en relació a la colònia i les fàbriques, com sobre el barri en general, com sobre les persones implicades. En aquest sentit cal remarcar la necessitat de verificar la conservació de fons documentals en mans dels propietaris. Assenyaem que, sense que es pogués verificar directament, tenim coneixement que almenys una part de l'arxiu era a mans del propietari anterior. Aquests fons documentals estan sotmesos al que estableix la llei d'arxius i documents 10/2001 pel que fa al patrimoni documental català i caldria articular els contactes necessaris des de l'Ajuntament de Martorell, amb el suport de l'Arxiu Municipal, per tal d'assegurar la correcta conservació i estudi d'aquests fons.

Pel que fa al conjunt d'edificacions cal un procés de documentació detallada que compregui:

- Aixecament planimètric detallat de totes les edificacions , en planta i alçats.
- Identificació i estudi de la seqüència constructiva.
- Creació del registre documental adequat.

Cal assenyalar que aquí ens referim a un procés de treball que no es limita a tasques

exclusivament de documentació planimètrica, sinó d'aplicació de les tècniques i metodologies que l'arqueologia bé aplicant actualment en relació a l'estudi de conjunts edificats, que no implica la realització d'intervencions en el sentit d'excavació arqueològica.

2.2. Actuacions de conservació

Entenem que és a partir de la realització de l'estudi i de la documentació generada per les actuacions de l'apartat anterior que es disposa d'una base informativa adequada per a determinar, en funció de l'estat de conservació dels diferents edificis i de les previsions d'actuació, quina es la forma més adequada d'intervenció.

En tot cas considerem que hi ha alguns punts irrenunciables en el disseny de la intervenció:

- Cal respectar la trama urbana actual en tot l'espai que constitueix el nucli de Can Bros.
- Cal preservar la tipologia de cases tradicionals en els carrers que actualment ocupen, plantejar propostes de millora estètica i d'habitabilitat i establir mesures de foment.
- Cal preservar els volums edificats i la tipologia exterior de les construccions corresponents als habitatges de la colònia, a les de la fàbrica i a l'edifici d'escola i economat.
- Cal preservar i restaurar l'edifici de l'església de Sant Joan
- Cal potenciar la restauració de la casa Elias, el seu entorn i la capella adjacent.
- Cal que la construcció de noves edificacions s'articuli de forma adequada amb la preservació de la imatge de la colònia.

En general caldria conservar, en la mesura del possible, tots els elements que permetin una lectura del procés constructiu del conjunt, de la seva evolució històrica i de la seva tipologia i funció originals. Som conscients que l'estat de degradació d'alguns edificis comporta molt possiblement el seu enderrocament. En aquest cas entenem que cal aprofitar el procés per a completar el detall del registre documental i estudi de l'edifici, tot preservant els materials originals que calgui per incorporar-los o reproduir-los fidelment en la nova construcció.

Les actuacions de conservació cal que es vegin necessàriament complementades amb les de divulgació que es proposen a l'apartat següent.

2.3. Actuacions de divulgació

La posta en valor d'un conjunt de les característiques del de Can Bros passa de forma obligada per un disseny adequat de la divulgació, que alhora s'ha de veure com un element de valor afegit a la qualitat de vida dels veïns actuals i futurs del barri i de Martorell en general.

El barri de Can Bros constitueix un model la singularitat i la importància del qual ja hem argumentat anteriorment. Els esdeveniments històrics protagonitzats per les persones que hi han viscut i treballat estan íntimament relacionats amb el procés d'industrialització de la nostra societat, en allò que ha estat positiu i en tot el que ha estat conflictiu. Creiem que des de la societat actual tenim un deure amb els nostres avantpassats, però també en el procés de configuració de la societat futura. Can Bros ofereix una oportunitat única en diversos fronts simultanis: la regeneració d'una zona industrial i amb valor històric degradada; la possibilitat d'incorporar els elements històrics com a referents i valor afegit a la qualitat de vida; i l'oportunitat de desenvolupar una política de divulgació que alhora contribueixi a l'articulació del barri amb el conjunt de Martorell i a la seva dinamització social i econòmica.

L'actuació urbanística a Can Bros cal que incorpori en el seu disseny la creació d'un centre d'interpretació que permeti la difusió del tot el procés històric que aquí solament hem apuntat. Aquest espai caldria que incorporés elements com:

- Exposició permanent de petit format que permeti comprendre el procés històric i social del barri
- Reproducció completa d'un habitatge tipus de la colònia
- Recursos audiovisuals complementaris que permetin a més el coneixement de les parts desaparegudes i o alterades per les successives intervencions, la tipologia dels treballs que es realitzaven a al colònica, les formes de vida, etc.

Aquest centre d'interpretació s'hauria d'incorporar com a extensió del complex museístic de Martorell i es podria vincular al Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya.

Annex. Cronologia històrica de Can Bros

1816:

L'intendent general de Catalunya, concedeix a Salvador Roca Sunyol, de Martorell, la facultat de construir a l'heretat de la seva esposa, Vicenta Bros, situada al terme de Martorell, un molí fariner, una molina de tallar fusta i, un molí de fabricar paper d'estrassa.

1817:

L'intendent general de Catalunya, concedeix a Miquel Elías, veí i del comerç de Barcelona, la facultat de construir i tenir en una peça de terra del mas Ciutadilla (Can Bros), situada al terme de Martorell, una farga de coure, una fàbrica de filats i dos molins, un de paperer i un altre de fariner.

1818:

Funciona el molí fariner d'en Bros i el de l'Elías.

1826:

Funciona el molí paperer de Miquel Elías.

1827:

S'esmenta l'existència de la Torre Elías.

1829:

Funciona un molí draper d'en Bros.

1830:

Hi ha en funcionament els molins fariner i paperer de l'Elías, els molins fariner i draper d'en Bros, una facina de l'Alujas i un taller de boters.

1832:

S'esmenta per primera vegada l'existència d'una "Fàbrica de Paños", probablement propietat de Miquel Elías.

1834:

Les dades són confoses. Sembla que hi ha dues fàbriques, la d'en Bros i la de l'Elías. Funcionen també els molins paperer i fariner de l'Elías, la facina de l'Alujas i el taller de boter.

1845:

S'esmenten per primera vegada les cases de l'Elías.

1850:

La fàbrica de l'Elías té dotze cases, en les que hi viuen 49 persones adultes.

1853:

Hi ha dues fàbriques, una d'elles denominada "La Igualadina", la qual pateix un incendi i és reconstruïda.

1856:

Arriba el ferrocarril a Martorell. Can Bros té una població de 83 adults. Hi ha un conflicte laboral a la fàbrica de Casimir Luna.

1857:

La població de Can Bros és de 130 adults.

1858:

S'esmenta per primera vegada l'existència dels carrers de Sant Ramon, Sant Miquel, Santa Paula, i Llobregat. Hi ha dues fàbriques, una de "cotó" i l'altra de "llana". La població és de 720 persones, però també hi ha un bon nombre de treballadors que no hi resideixen i s'hi traslladen diàriament. N'hi ha de Martorell, Abrera, Sant Andreu de la Barca, Sant Esteve Sesrovires, Ullastrell i, Olesa de Montserrat.

1867:

La població de Can Bros baixa a 379 persones.

1889:

Can Bros té un cens de 300 habitants.

1897:

S'inaugura l'església de la colònia, que és dedicada a Sant Joan Baptista, i ha estat costejada per la vídua del fabricant Ramon Catarineu.

1900:

Salari de la fàbrica de Ramon Catarineu: Infants de 7 a 12 anys, ajudants de teixidor, 6,- pessetes setmanals; teixidors, 25,-, i teixidores, de 10 a 15,- pts. La jornada començava a les 5 del matí i finalitzava a les 7 de la tarda, disposant de mitja hora per esmorzar i una per dinar.

1920:

Funciona a Can Bros una Cooperativa de consumidors denominada "Agrupació Econòmica". Els productes que subministra són els següents: Arròs, bacallà, blat de moro, botifarra, cafè, cansalada, espècies, galetes, garró, llart, lleixiu, mongetes, oli, pastes, sabó, sardines, segó, cigrons, sucre, vi, xocolata, pa i espardenyes.

1929:

Es crea a Can Bros la "Hermandad de San Juan Bautista", d'auxilis mutus. La quota era de dues pessetes mensuals, i si l'associat estava malalt rebia un socor de cinc pessetes diàries si l'enfermetat era de medicina i de quatre si era de cirugia, això fins un màxim de 90 dies; si després d'aquest termini continuava malalt, se li pagaven dues pessetes durant altres 90 dies, i si novament superava aquest termini, l'ajut es reduïa a 0,25 pts. fins que es guaria totalment.

1946:

L'única fàbrica que funciona a Can Bros és la de Fontdevila i Torras, S.A.- La població de la colònia és de 336 habitants.

1967:

La fàbrica Fontdevila i Torras tanca portes.

1990:

Can Bros avui. L'activitat industrial és escassa. Només hi ha petits tallers. Les cases dels carrers Sant Ramon, Sant Miquel, Santa Paula i, Llobregat, estan abandonades. L'església és tancada i sense culte. La població ha quedat reduïda a una vintena de famílies al carrer Elías.

Bibliografia i fonts documentals

Josep Benet / Casimir Martí: *Barcelona a mitjan s. XIX. El moviment obrer durant el bienni progressista (1854-56)*, II, Curial, Barcelona 1976, pàgs. 353-356.

Josep Maria Madurell i Marimón: *El paper a les terres catalanes. Contribució a la seva història*, I, Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona 1972, pàgs. 619-620.

J. Corredor-Matheos/Josep Maria Montaner: *Arquitectura Industrial a Catalunya. Del 1732 al 1929*, Caixa de Barcelona, Barcelona 1984, pàgs. 38, 50.

Arxiu Parroquial de Martorell:
Llibretes de compliment pasqual (1816-1867)

Arxiu de la Corona d'Aragó:
Comptaduries d'Hipoteques i Traslats de Propietat

LA COLÒNIA DE CAN BROS (Martorell)



Foto Porta (1990)

*COMMEMORACIÓ DEL CENTENARI DE LA CONSTRUCCIÓ DE
L'ESGLÉSIA DE SANT JOAN DE CAN BROS (1896-1996). JUNY 1997.*

Els primers antecedents de la colònia de Can Bros cal cercar-los en dos establiments fets el 1816 i 1817 per l'intendent general de Catalunya. En el primer es facultava SALVADOR ROCA i SUNYOL, de Martorell, a construir a l'heretat de la seva esposa VICENTA BROS, pubilla de l'antiga masia de Can Bros Vell o Mas Ciutadilla, un molí fariner, una molina de tallar fusta i un molí de fabricar paper d'estrassa; i en el segon, es concedia a MIQUEL ELIAS, comerciant de Barcelona, autorització per a construir-hi una farga de coure, una fàbrica de filats, un molí paperer i un altre de fariner ¹.

Els molins de Salvador Roca es posaren en funcionament el 1818, els de Miquel Elias el 1819, i la fàbrica de filats de llana el 1829 ². Posteriorment, el 1840, s'hi establí la raó social Ballès i Barrera, dedicada a la filatura de cotó, i cap a la mateixa època, vers l'any 1842, les filatures d'IGNASI HERP i JOAN GÜELL ³.

Al tombar de la primera meitat del segle, funcionaven a la colònia dues fàbriques de filats, la "fàbrica de baix" i la "fàbrica de dalt" o de "Cal Bota", en què s'hi treballava en dos tornos de dotze hores. Una de les fàbriques era coneguda per "la igualadina", era propietat de l'empresari J. MARTORELL, d'Igualada, i patí dos incendis provocats en un curt espai de temps (1850-1855) ⁴.

També tenim notícies de la fàbrica del Sr. CASIMIR LUNA, on el mes de gener de l'any 1856, es declararen en vaga els nuadors, en no poder obtenir un increment de llurs salaris. L'empresari els acusà de revolucionaris i foren detinguts dos obrers ⁵.

Vers l'any 1857, NARCÍS ROCA i FRANCESC LLUBIÀ, dos "majordoms de cotó" que treballaven a Can Bros, arrendaren la fàbrica de filatura d'Ignasi Herp, i el 1860, MIQUEL CATARINEU adquirí la major part dels edificis industrials i els habitatges de la colònia: la "fàbrica del riu", la de la "llana vella", el molí fariner d'en Bros, una fàbrica de "tres cuadras", i dotze cases dels carrers Llobregat, Sant Miquel, Santa Paula i Sant Ramon ⁶. El 1894, la raó social Vídua de Ramon Catarineu tenia en explotació 108 telers mecànics, 11.820 fusos de filatura de cotó i 600 de filatura de llana. El 1896, la filatura de llana fou arrendada a la societat Borrás Hnos. y Cia., i el 1912, totes les pertinences dels Catarineu passen a mans de la raó social Fontdevila i Torres, S.A., constituïda per dos escriptors dels antics propietaris ⁷. Aquesta empresa, dedicada a la filatura de cotó, treballarà fins l'any

¹ Josep M. Madurell i Marimon, *El paper a les terres catalanes. Contribució a la seva història*, I, Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona, 1972, pp. 619-620

² Arxiu Parroquial de Martorell, *Llibretes de Compliment Pasqual*.

³ M. Luz Retuerta Jiménez, "Les primeres indústries a la comarca. Estadístiques de 1844-1845, a "Baix Llobregat. Butlletí del Centre d'Estudis Comarcals", Martorell, núm. 7 (1985), pp. 4-7.

⁴ Isidre Jorba, *Can Bros, a "Cultura"*, Can Bros, 1938 (?).

⁵ Josep Benet /Casimir Martí, *Barcelona a mitjan s. XIX. El moviment obrer durant el bienni progressista (1854-1856)*, II, Curial, Barcelona, 1976, pp. 353-356

⁶ Arxiu de la Corona d'Aragó, *Protocolos de Sant Feliu de Llobregat. Registre de traslació de domini*, lligall 108, foli 25.

⁷ Arxiu Municipal de Martorell, *Contribucions industrials*.

1967, i en tancar, provocarà l'emigració de la població resident a la colònia i la ràpida decadència de Can Bros.



Casa de la família Catarineu-Ferran, projectada per l'arquitecte Joaquim Bassegoda i Amigó (1895). Foto de Núria Amat (1997)

L'evolució de la població de Can Bros passa de 17 habitants el 1818 a 36 el 1830, i de 78 el 1842 a 720 el 1858, la seva punta més alta. El 1867 es redueix a 379 persones, i el 1889 a 300. La devallada continua, i l'any 1916 solament compta amb 277 habitants. El 1921 es produeix un creixement espectacular, i s'eleva a 423 ànimes. El 1930 cau novament, i perd un centenar d'habitants; el 1945 torna a minvar i resta reduïda a 277 persones; el 1977, deu anys després del tancament de la fàbrica Fontdevila i Torres, S.A., la xifra de població davalla a 100 individus. El descens no s'atura, i el 1985 es situa en 35 persones.

A part de la població censada a Can Bros, hi havia a finals del segle XIX i principis del XX un elevat nombre de treballadors que s'hi desplaçaven diàriament des de Martorell, Abrera, Sant Andreu de la Barca, Ullastrell, Olesa de Montserrat i Sant Esteve Sesrovires. Molts dels assalariats eren infants de 7 a 12 anys.

El 1840, a la filatura de Ballès i Barrera, hi treballaven 8 homes, 20 dones i 20 nens, i cap a l'any 1900, en una de les fàbriques de la família Caterineu, hi treballaven 60 homes i 40 nens.

Els salaris, segons el testimoni del Sr. Isidre Jorba, eren de 6 pessetes setmanals per als infants, que generalment feien d'ajudants de teixidor; 25 pessetes per als teixidors, i de 10 a 15 pessetes per a les teixidores. La jornada començava a les 5 del matí i finalitzava a les 7 de la tarda; es disposava de mitja hora per esmorzar i una hora per dinar ⁸.

⁸ Isidre Clopas i Batlle, Can Bros, a "Martorell" (25 setembre 1976), pp. 6-7.

Paral·lelament a l'activitat tèxtil, farinera i paperera, el 1830 es va instal·lar a Can Bros una facina d'aiguardent i una cooperativa de boters, que el 1838 encara es trobaven actives.

El molí paperer de l'Elias treballà fins l'any 1844, i un dels dos molins fariners, probablement el de l'Elias, fou arrendat el 1849 per Vicenç Ros, l'avi del fundador del Museu Municipal Vicenç Ros de Martorell. El molí passà per altres arrendataris a finals del segle XIX, i cessà l'activitat el 1915. De l'altre molí fariner, el d'en Bros, es perd la pista el 1848, possiblement perquè va ser dedicat a altres usos industrials ⁹.

També hi ha documentada l'existència de tres bòbiles (vers 1850) ¹⁰, i una serralleria (1893) ¹¹. L'entorn de la colònia era voltat d'un gran nombre d'explotacions agrícoles, la majoria propietat de Can Elies i Can Serra. En el cens de 1916, de les 187 persones residents a Can Bros, 53 es dedicaven al treball de la terra.

L'energia utilitzada pels enginyers industrials era hidràulica. L'aigua del Llobregat era conduïda per un rec d'un quilòmetre de llarg per 6 metres d'amplada i 3 de profunditat, i la resclosa - considerada una de les millors del Llobregat, segons el Sr. Isidre Jorba - tenia 200 metres de llarg per 4 d'alçada.

Els habitatges de la colònia foren construïts en dues fases. La primera correspon a les 12 casetes de planta i pis del carrer Elies, construïdes per Miquel Elias, i documentades per primera vegada el 1845, i la segona a les cases de pisos dels carrers Fontdevila, Sant Miquel, Santa Paula, Sant Ramon i Llobregat, edificades entre els anys 1854 i principi de la dècada de 1860. La denominació d'aquests carrers, tret del de Fontdevila, data de 1858 ¹². La segona fase d'aquestes edificacions presenta, en opinió de J. Corredor-Matheos, una tipologia similar a la dels "cottages" anglesos, col·locats d'esquena en doble renglera, el qual els fa - diu - altament interessants ¹³.

Cal també esmentar la senyorial torre de Miquel Elias, d'estil neoclàssic, construïda el 1827, un dels monuments més importants de Can Bros, i la casa Catarineu, amb façana d'estil neogòtic (1895), obra de l'arquitecte Joaquim Bassegoda i Amigó (1854-1938). La Torre Elias té una capella annexa consagrada el 1832, dedicada a la Immaculada Concepció. El comerciant Miquel Elias, mort el 1841, està enterrat en una de les tombes de l'atri ¹⁴. Damunt de la capella hi ha la torre del rellotge públic de Can Bros. L'any 1838, davant de la inseguretat creada a Martorell per les incursions carlines, el rector de la parròquia de Martorell traslladà la rectoria a la casa Elias de Can Bros.

⁹ Arxiu Parroquial de Martorell, Llibretes de Compliment pasqual

¹⁰ Isidre Jorba, ob. cit

¹¹ Arxiu Municipal de Martorell, Contribucions industrials de 1893-1899

¹² Arxiu Parroquial de Martorell, Llibreta de Compliment pasqual de 1858

¹³ J. Corredor Matheos / Josep Maria Montaner, *Arquitectura Industrial a Catalunya. Del 1732 al 1929*. Barcelona, 1984, p. 50.

¹⁴ Arxiu Parroquial de Martorell, Llibre d'Òbits de 1825-1848, f. 137 vº.



Casa de la família Elias, edificada el 1830 per Miquel Elias Capella. Foto de Núria Amat (1997)

L'ESGLÉSIA DE SANT JOAN

El dia 3 de juny de l'any 1850, l'industrial IGNASI HERP, adreçà al bisbe de Barcelona en nom propi i el dels propietaris i fabricants JOSEP ELIAS, JOAN GÜELL i JAUME BALLÈS, afincats a Can Bros, i màxims contribuents de Martorell (entre els quatre, afirmen, paguen a Hisenda més de 16.000 rals anuals), un escrit sol·licitant la creació d'una Ajuda de Parròquia:

"Que las dos fábricas que en este (barrio) sucesivamente se han construido cuentan ya en su torno veinte y dos familias, que son los obreros que en el mismo trasnochan las tres cuartas partes del año, componen más de Trescientas almas que es el caso previsto en el Sacro Santo Concilio de Trento (Ses. 21, Cap. 3), hallándose esta muchedumbre imposibilitada de cumplir en la Parroquia los preceptos eclesiásticos, así por la calidad del trabajo a que están dedicados, que breve tiempo intermitido causa a los empresarios cuantiosas pérdidas y desórdenes en los establecimientos, como también por la distancia en que estamos con la Iglesia Parroquial, camino intransitable en los excesivos calores, fríos y lluvias, todo lo cual representa la necesidad de que se nos asista por parte de la Parroquia y Rvda. Comunidad a quien somos contribuyentes como propietarios, fabricantes y labradores, que desestimando cantidades menores, rendimos sólo cuatro, á saber Don José Elias, Don Juan Güell, Don Jaime Ballés, y el exponente en primera línea, más de diez y seis mil reales de vellón (...)"



Església de Sant Joan, projectada per l'arquitecte Joaquim Bassegoda Amigó (1895) i consagrada el 1896. Foto de Núria Amat (1997)

L'escrit, que diu que ha estat aconsellat pel rector de la parròquia de Martorell, suggereix a continuació la utilització de la capella de la Immaculada de Ca n'Elias, com a capella pública, la qual seria cedida pel seu propietari "con sus bellos ornamentos y servicio completo para que en (ella) se celebre missa en fiestas de precepto y se nos imparta el pasto espiritual en la forma de vicario, con calidad de atemperar á la naturaleza de estos establecimientos (...)". Els horaris de les celebracions religioses, per tal de no entorpir la feina de les fàbriques, s'hauria de fixar de mutu acord. A la súplica, els exponents demanen al bisbe "que compadecido de tanta necesidad y en obsequio de la industria del país" ¹, accedeixi a la petició.

El rector de Martorell i la comunitat de capellans de la vila informaren, però, desfavorablement la sol·licitud, i al·legaren que el camí, si bé de 3/4 d'hora fins a Martorell, estava en molt bon estat, que a la parròquia es deien misses molt matineres perquè tothom pogués complir abans d'anar a la feina, pagesos i empleats de les fàbriques, i que a la capella de la Immaculada solament hi cabien còmodament vint-i-cinc persones ².

¹ Arxiu Diocesà de Barcelona, Parròquia de Martorell, caixa 154, doc. 37.

² *Ibidem.*

*Uns mesos després, el 10 de gener de 1851, Ignasi Herp torna a insistir en un nou escrit "(...) tocante a la asistencia espiritual de más de trescientas almas de vecinos y obreros que se hallan en la imposibilidad de oír misa en los días de precepto por la distancia de tres cuartos de hora de mal camino o más de hora per carretera alternativamente, impracticable a las familias por los barro y polvos, calor y frío, excesivas penalidades y perjuicios, por donde los obreros, tan alejados de sus respectivos pueblos, escojen pernoctar allí las dos terceras partes del año, verificándose una reunión considerable de juventud de ambos sexos, lejos de los Párrocos y Justicias, que reclama en su centro algun principio moralizador, y no habiéndolo superior al religioso, hubimos de destinar cuatrocientas libras para dotación de un capellán residente, con cargo de instruir la niñez (...)"*³.

L'esforç fet pels fabricants, no pot però continuar, diu el peticionari, per "la postración sobrevenida a las empresas industriales, por haberlas retirado el Gobierno aquella protección necesaria que era su elemento", i oferia 100 lliures anuals a la Comunitat de capellans de Martorell, perquè es fes càrrec de l'assistència espiritual de la colònia. No coneixem la resposta, però en tot cas, el problema restarà solucionat per una Reial Ordre de 18 de juliol de 1861, per la qual es creava l'Ajuda de Parròquia de Can Bros, i se la dotava amb un coadjutor.

*La capella de la Immaculada era realment petita, i uns mesos abans de la concessió de l'Ajuda de Parròquia, el 6 de gener de 1861, es consagrà, amb el títol de capella de Sant Joan, la nau d'un magatzem de cotó propietat de Miquel Catarineu, situat al carrer Fontdevila número 10. Uns anys després, el 1902-1910, l'espai serà ocupat per les Germanes Josefines de la Caritat, que d'acord amb la vídua de Ramon Catarineu, hi establiran una escola. La capella no tenia, però, pica baptismal, i el 21 de gener de l'any 1863, MIQUEL CATARINEU, "propietario de las fábricas del barrio llamado de Can Bros", sol·licità la concessió al governador eclesiàstic de la diòcesi de Barcelona. L'informe del rector de Martorell fou també desfavorable, no hi veia cap necessitat, i desqualificava el nou lloc de culte que s'havia habilitat, amb aquestes paraules: "(...) no tiene iglesia ni es regular que la tenga en mucho tiempo, pues la capilla que ahora tiene para el culto, es pequeña, estrecha, poco digna, pues era un almacén de algodón al cual no se ha hecho más que habilitar interinamente, por lo tanto me parece improcedente la demanda de pila cuando no hay Iglesia"*⁴. Això no obstant, el governador eclesiàstic no es deixà influir i després d'escoltar el parer de l'ex-rector de Martorell JOAQUIM BRIANSÓ, concedí la pica baptismal.

L'informe de l'ex-rector de Martorell és del 8 de febrer de 1863, i fa aquestes consideracions:

"Considerando que en el barrio de Can Bros al presente hay más de cien vecinos, que a razón de cinco personas por cada vecino, sube a más de quinientas personas.

Considerando que por el gran número de vecinos S.M. la Reina, Q.D.G., ha concedido al barrio de Can Bros un vicario coadjutor dependiente de la Parroquia de Martorell; y

³ Ibid., doc. 47.

⁴ Crónica del Instituto de las Hermanas Josefinas de la Caridad, Vic, 1935, pp. 58-59.

que su Exa. Ilma. el último Obispo de la diócesis, atendiendo el grande número de fieles reunidos en el mencionado barrio, concedió que tuvieren la Santísima Reserva para el servicio espitual a aquellos fieles.

*Considerando que donde hay más de quinientas personas reunidas, que este es el motivo por el que S.M. la Reina ha concedido vicario, y que S.E. concedió tener la Santísima Reserva, bien se les puede conceder el tener pica bautismal, pues no es más que una consecuencia a lo que ya tienen concedido para el buen servicio espiritual de los fieles reunidos en el barrio de Can Bros"*⁵.

Uns anys després, el 20 de desembre de 1878, JOAN MASSÓ, vicari de Can Bros, s'adreçava al bisbe de Barcelona i li demanava la concessió de celebrar dues misses les festes de precepte, per la incapacitat, segons ell, d'atendre una població de 450 ànimes "en un pequeño local que se halla habilitado para templo".

La petició, com era d'esperar, no fou ben acollida pel rector i la comunitat de capellans de Martorell, els quals tornaren a insistir en la relativa proximitat de l'església parroquial per a tots els que volguessin complir amb el precepte dominical, i desqualificaven novament les condicions de la capella provisional de Can Bros.

*En el seu informe, de data 27 de gener de 1879, es diu: "La Ayuda ó la misa allí fue concedida á instancias del último propietario, difunto, prometiendó dentro de medio año levantar un templo allí; han transcurrido muchos años y todavía se celebra el Augusto Sacrificio en un local antiguo depósito comercial, con una entrada lateral en cuya pared existen sin otra luz, que dos agujeros bajos de ventilación de cuando tenía otro destino el local; el techo bajo que oprime, y ni de lejos ni de cerca se conoce que allí exista un oratorio público. Funcionando las fábricas, el estrepitoso salto del agua frente la capilla, desconcierta al más sereno y prevenido"*⁶.

No sabem si la petició de les dues misses fou atesa, però les condicions de la capella provisional, tant denunciades pels capellans martorellencs, gelosos que a l'entorn de Can Bros es creés una nova demarcació parroquial, no sembla pas que preocupés massa als bisbes de Barcelona, com ara veurem en el decret de la visita pastoral realitzada el 3 de novembre de l'any 1887 pel bisbe JAUME CATALÀ i ALBOSA:

"Habiendo visitado en el día de hoy la Tenencia de S. Juan de Cambrós, perteneciente a esta Parroquia e instalada provisionalmente en la capilla pública propiedad de D. Ramon Catarineu, hemos administrado el Sacramento de la Confirmación y hemos dirigido Nuestra Pastoral palabra á estos feligreses casi todos obreros ó empleados de las fábricas que en dicho lugar existen, explicándoles lo que producen la práctica de las virtudes cristianas y el cumplimiento de los preceptos de nuestra Santa Religión, de cuya práctica se deriva espontáneamente la armonía entre los amos y los trabajadores. Con este motivo y puesto que unos y otros Nos han recibido con grandes demostraciones de alegría y de respeto, asistiendo a la procesión con hachas y música, les hemos dado las gracias y les hemos exortado á preservar en la conducta religiosa y moral que observan. También hemos visitado el Sagrado Tabernáculo, el ara, el caliz,

⁵ Arxiu Diocesà de Barcelona, *Ibid.*, doc. 62.

⁶ *Ibid.* doc. 78.

misal, ornamentos, la pila bautismal, los Santos öleos, y cuanto sirve para el culto divino."

*El Bisbe ho va trobar tot bé pel que fa a la capella provisional de Sant Joan, però no així a la capella de la Immaculada de can Elias, on s'adonà que a l'ara de l'altar no hi havia relíquies, i hi prohibí, mentre no es subsanés el defecte, la celebració de la missa*⁷.

Finalment, l'església que MIQUEL CATARINEU es comprometé a construir en mig any el 1861, la vídua del seu fill Ramon, FRANCESCA FERRAN i DALMAU, l'encarregà el 1895 a l'arquitecte JOAQUIM BASSEGODA i AMIGÓ (1854-1938).

Aquesta església, d'estil neogòtic, fou consagrada el 21 de juny de l'any 1896 pel rector de Martorell JOAN VALLÈS. Diu el rector en el seu informe al bisbe de Barcelona:

*"En virtud de la delegación con que S.E. Ilma., en fecha 12 del próximo pasado Junio, se dignó honrarme, el día 21 del mismo mes visité la nueva iglesia, que, á expensas de D^a Francisca Verran, Vd^a de Catarineu, ha sido construida en el barrio de Cambrós, perteneciente a esta parroquia, y habiéndola hallado todo conforme dispone la rúbrica, procedí a su bendición, usando la general Benedictio locis, que trae el Ritual Diocesano, aspergiendo con agua bendita las paredes del templo, mientras se cantaba el Salmo Miserere. Asimismo, usando de la autorización, que S.E. Ilma. se dignó conferirme, trasladé procesionalmente el Santísimo Sacramento des de la antigua Capilla a la nueva, en la que con el Señor de manifiesto, celebré la Misa solemne, a la que, así como a los actos que quedan referidos, asistió gran multitud de fieles del barrio y de Martorell. Por la tarde del citado día, y en los dos restantes del Triduo, que para solemnizar la fiesta tuvo lugar, verificáronse adecuadas funciones en las que el R.P. Goberna, S.I. predicó notables sermones ante todos los trabajadores de la Fábrica de la referida Señora y de gran número de mis amados feligreses"*⁸.

*L'església fou construïda "(...) con piedra, cemento y arena, siendo sus dimensiones de veinte y dos metros de largo por nueve de ancho, con veinte de alto en una sola nave y una puerta de estilo gótico, con mosaico al pavimento, libre de humedades, con bóveda, siendo muy decente y limpia, la fachada la cual es de forma gótica, tiene campanario gótico con dos campanas nuevas situadas encima de la fachada (...)"*⁹.

Els altars, les reixes, les portes, el mobiliari, i tota la decoració de l'església, fou projectada i dirigida per l'arquitecte JOAQUIM BASSEGODA i AMIGÓ.

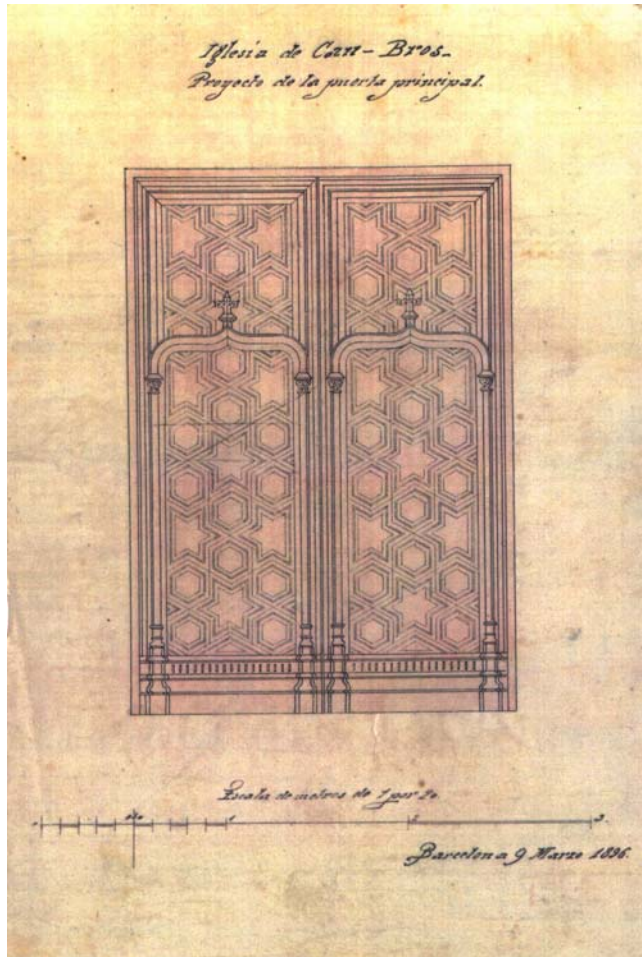
L'altar major era presidit pel Santíssim, exposat en un tabernacle de marbre, i per la imatge del titular de l'església, Sant Joan Baptista, entronitzada en un cambril situat a l'alçada dels vitralls de l'absis. A banda i banda de la nau hi ha dues petites capelles.

⁷ Arxiu Diocesà de Barcelona, Visites Pastorals, vol. 95, f. 251.

⁸ Aquest document el dec a la gentilesa de la germana Felicitat Santamaria, arxivera de l'Arxiu Diocesà de Barcelona. Es troba a Oratorios públicos foráneos, lletra Ma-Mas, s/r.

⁹ Ibid., Elencos Arciprestazgo Llobregat y Martorell, folis 25-33.

La de la dreta tenia un retaule d'estil gòtic dedicat a la Immaculada Concepció, Sant Josep i Santa Francesca, i el de l'esquerre, també del mateix estil, era dedicat al Sagrat Cor, Sant Ramon i Sant Miquel. L'església fou profanada el juliol de 1936 i les imatges i els retaules foren destruïts. L'edifici fou però preservat de l'incendi i la demolició, i durant la Guerra Civil 1936-1939, fou utilitzat com a magatzem d'intendència d'un camp de presoners establert a Can Bros.



Detall del projecte de la porta de fusta de l'entrada principal realitzat per Joaquim Bassegoda Amigó (1895).
(Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. Barcelona)

Avui, un segle després, l'església de Sant Joan de Can Bros, propietat del Sr. SALVADOR GABARRÓS i ROVIRA, celebra el seu Centenari, i tant de bo que aquest esdeveniment sigui el punt d'arrencada per a la restauració de l'església i la recuperació de Can Bros. L'antiga colònia, com hem pogut comprovar, té molta història, però el que ara necessita és futur, i aquest futur depèn de tots nosaltres.

Text: FERRAN BALANZA GONZÀLEZ
Juny de 1997

Dossier: MONTSERRAT FARRENY
Febrer de 2000